

Natalia Żórawska

Dziedzictwo (nie)pamięci

Holocaustowe
doświadczenia pisarek
drugiego pokolenia

Natalia Żórawska, proponując czytelnikowi opowieść o holocaustowym doświadczeniu pisarek drugiego pokolenia, okazuje się nie tylko badaczką kompetentną i wrażliwą, ale również interesującą interpretatorką. Na uwagę zasługuje erudycyjność zaprezentowanych analiz, umiejętność dostrzeżenia ciągłości między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością, a także wyeksponowanie ciekawego wątku łączenia treści autobiograficznych z formalnym wykorzystaniem możliwości tkwiących w różnych gatunkach. Dodatkowym atutem publikacji jest talent narracyjny autorki. Czyta się tę książkę dobrze, a kolejne analizy stać się mogą zachętą do dalszych czytelniczych poszukiwań.

*Z recenzji wydawniczej
dr hab. Bernadetty Darskiej*

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

Dziedzictwo (nie)pamięci

Holocaustowe
doświadczenia pisarek
drugiego pokolenia

Rodzicom i Kamilowi

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3714

50 lat
**Uniwersytetu
Śląskiego**
w Katowicach

Natalia Żórawska

Dziedzictwo (nie)pamięci

Holocaustowe
doświadczenia pisarek
drugiego pokolenia

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Bernadetta Darska

Spis treści

<i>Homo holocaustus</i> , czyli holocaustowe doświadczenia autobiograficzne kobiet	7
„Od czasu do czasu śnili mi się Niemcy”. O <i>Włoskich szpilkach</i> i <i>Szumie</i> Magdaleny Tulli	33
„Czy mogę o sobie powiedzieć: jestem Żydówką?”. O <i>Rodzinnej historii lęku</i> Agaty Tuszyńskiej	67
„Wszyscy są blondynami i katolikami, tylko ja jedna jestem czarownicą Żydówką”. O <i>Dziewczyńce w czerwonym płaszczyku</i> , <i>Tylko ja sama</i> i <i>Dobrym dziecku</i> Romy Ligockiej	87
„Słowo na »ży« usłyszałam po raz pierwszy w naszym starym przedszkolu koło placu Unii Lubelskiej”. O <i>Goldim... i Frascati...</i> Ewy Kuryluk	133
Zakończenie, czyli „Co drugi świadek historii to grafoman”.	163
Bibliografia	177
Indeks osobowy	189
Summary	195
Résumé	197

Indeks osobowy

A

Amiel Irit 29
Andres Zbigniew 13, 33, 180, 182
Ankersmit Frank 44, 45, 177
Arendt Hannah 23
Artwińska Anna 153, 155, 158, 177
Atałap Agnieszka 93, 98, 99, 100, 104, 177

B

Baranowska Małgorzata 76, 177
Barthes Roland 134
Bauman Janina 27, 88
Bauman Zygmunt 18, 31, 178
Benedyktowicz Joanna 44, 177
Berg Mary 27
Berger Alan L. 174, 178
Berger Naomi 174, 178
Bielas Katarzyna 148, 187
Bieniecka Urszula 15, 188
Bieńczyk Marek 13, 20, 22
Bikont Anna 138, 187
Birenbaum Halina 27
Birnbaum Irena 27
Błoński Jan 10, 11, 18
Bocheński Jacek 18, 178
Bojarska Joanna 119, 185

Bojarska Katarzyna 30, 31, 166, 173, 174, 178, 186
Bolecki Włodzimierz 25, 183
Bońkowski Wojciech 81, 183
Borkowska Grażyna 9, 10, 23, 24, 35, 48, 178, 181
Brandwajn-Ziemian Janina 27
Braun Mieczysław 12
Bryda Michał 123, 186
Bryn Felicja 21, 88
Buczowski Paweł 78, 182
Budzałek Anna 162, 186
Buryła Sławomir 12, 13, 14, 178, 179, 185

C

Canetti Elias 23
Cherek-Kowalewska Joanna 171, 186
Chiger Krystyna 21
Chmielewska Iwona 13
Chmielewska Katarzyna 37, 46, 178
Cieliczko Paweł 8, 182
Cuber Marta 24, 28, 29, 36, 46, 49, 67, 135, 137, 138, 140, 144, 152, 157, 158, 178

Czapliński Przemysław 7, 8, 10,
11, 13, 17, 18, 21, 28, 31, 32, 67, 167,
178, 179, 180, 181, 185
Czermińska Małgorzata 24, 179

D

Darska Bernadetta 33, 47, 179
Dąbrowski Bartłomiej 19, 179
Deutsch Helena 170
Dichter Wilhelm 13, 88
Dimant Ita 27
Dobrogoszcz Tomasz 3, 185
Domagalska Małgorzata 18
Domańska Ewa 7, 44, 67, 165, 177,
178, 180, 181, 185
Domański Marian 21, 88
Dudek Anna J. 128, 188
Dudko Bożena 82, 180
Dunikowska Magdalena 82, 179
Dunin Kinga 11, 179
Dutka Elżbieta 33, 36, 179
Dybel Paweł 72, 179

E

Engelking Barbara 164, 185

F

Finckenstein Iris von 87, 177
Fink Ida 13
Flutsztejn-Gruda Ilona 21, 88
Forecki Piotr 14, 187
Frączak Marcin 89, 97, 179
Freud Zygmunt 72, 73, 109, 117,
146, 169, 179
Freyd Jennifer 28

G

Gajda Damian 107, 188
Galant Arleta 20, 155, 160, 179

Gąsowska Lidia 14, 178
Gizella Jerzy 82, 86, 179
Gleich Teddy (Glajch-Grabowski
Tadeusz) 144, 145
Głowiński Michał 13, 20, 22, 23,
37, 88, 178, 181, 185
Główczewski Aleksander 8, 186
Goldstein Jakub 74
Goldstein-Przedborska Adela 74
Gosk Hanna 20, 35, 153, 177, 178,
179, 183, 185
Górecka Magdalena 25, 179
Grabska Elżbieta 133, 180
Graczyk Ewa 42, 180
Graff Agnieszka 14, 15, 16, 17, 187
Gren Roman 13
Grochola Katarzyna 10
Grodzińska Anna 56, 187
Gross Jan Tomasz 13, 20, 21, 22
Grynberg Henryk 12, 13, 87, 88,
180
Grzebałkowska Magdalena 75,
186
Grzela Remigiusz 38, 183
Gutkowska Barbara 138, 178

H

Hannibal 143
Heller Agnes 169, 180
Herman Salomea 72
Hirsch Marianne 172, 180
Hitler Adolf 96, 147
Hoffman Eva 28, 67
Hofman Artur 15
Horowitz Ryszard 102
Huelle Paweł 13

I

Izdebska Agnieszka 33, 34, 180

J

Jagodzińska Maria 149, 180
Janion Maria 9, 180
Janko Anna 88
Janowska Katarzyna 139, 146, 177
Jasina Łukasz 76, 78, 180
Jastrun Mieczysław 12
Jaworska Justyna 68, 182
Juchniewicz Andrzej 169, 170, 180
Juryś Julia 139, 145, 151, 180

K

Kaczorowski Aleksander 23, 187
Kaniewska Bogumiła 144, 160, 180
Kaplan E. Ann 38, 180
Kapuściński Ryszard 82, 180
Kazimierska Marta 79, 183
Keff Bożena 78, 154, 157, 168, 180
Kiernik Manuela 100, 101, 106
Kisiel Marian 105, 167, 170, 180, 181, 184
Kłobukowski Michał 133
Kochanowska Urszula 72
Kochanowski Jan 72
Kohany Miriam (Kuryluk Maria) 133–162
Kołodziejczyk Marcin 13, 14, 187
Kopacki Andrzej 25, 183
Kosiński Jerzy 87
Kossak-Szczucka Zofia 18
Kostański Jan 88
Koszowy Marta 34, 180
Kotłowski Tadeusz 7, 180
Kowalczyk Maciej 119, 185
Kowalska Magdalena 54, 181
Kowalska-Leder Justyna 21, 87–88, 89, 90, 93, 101, 181
Kowalski Sergiusz 34

Krall Hanna 13
Kraskowska Ewa 9, 181
Krawcovicz Barbara 25, 164, 183
Krawczyk Marta 164, 185
Krawczyńska Dorota 18, 81, 86, 163, 181
Krowicki Leszek 26, 182
Krowiranda Krzysztofa 34, 181
Kubisiowska Katarzyna 35, 39, 187
Kuczyńska Alicja 29, 185
Kuczyńska-Koschany Katarzyna 23, 181
Kuryluk Ewa 20, 21, 26, 27, 133–162, 163, 164, 170, 177, 180, 181, 187
Kuryluk Karol 135, 139–146, 148, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 162
Kuryluk Piotr 133–162
Kurz Iwona 85, 184
Kuźma Erazm 105, 181
Kwiatkowska Iwona 85, 184

L

Lang Berel 37, 46, 181
Langfus Anna 27
Lanzmann Claude 13
Lejeune Philippe 90
Lejman Beata 150, 181
Lem Stanisław 151
Leociak Jacek 164, 185
Levi Primo 22, 25
Lévinas Emmanuel 23
Libionka Dariusz 164, 185
Liebling Dawid 88, 92, 95, 100, 110–122, 126, 127
Liebling Teofila 87–131
Ligocka (Liebling) Roma 20, 21, 26, 87–131, 134, 137, 147, 164, 167, 173, 177, 181, 186, 188

Lipczak Aleksandra 54, 55, 64, 187
 Lisak-Gębala Dobrawa 155, 156,
 157, 159, 181
 Lissa Zofia 145
 Lubaś-Bartoszyńska Regina 109,
 181

Ł

Łupak Sebastian 59, 186
 Łysak Tomasz 28, 67, 77, 84, 181

M

Mach Anna 29, 30, 38, 42, 85, 137,
 160, 172, 181, 182
 Magala Sławomir 85, 172, 184
 Majewski Tomasz Wojciech 12,
 180, 182
 Marzec Grzegorz 23, 182
 Materska Dominika 8, 182
 Matywiecki Piotr 13, 22, 23
 Mauer Jadwiga 12
 Mich Włodzimierz 13, 18, 182
 Mikos Marek 111, 187
 Milchman Alan 26, 182
 Mips Magdalena 25, 40, 71, 81, 82,
 85, 86, 179, 182
 Mizuro Marta 36, 182
 Molisak Alina 13, 179, 185
 Morawiec Arkadiusz 22, 182
 Morozowski Andrzej 16
 Mrozik Agnieszka 8, 9, 10, 73, 81,
 137, 143, 161, 182
 Müller-Madej Stella 88

N

Nalewajk Żaneta 25, 40, 71, 179,
 182
 Natorski Rafał 16, 187
 Nawrocka-Dońska Barbara 12

Ney (Grodzieńska) Stefania 12
 Nęcka Agnieszka 13, 33, 41, 53,
 107, 138, 178, 179, 182
 Nederland William G. 119
 Nowacki Dariusz 33, 47, 53, 134,
 179, 183, 188
 Nycz Ryszard 12, 29, 38, 43, 82,
 179, 180, 182, 183, 184

O

Ofierski Jerzy 12
 Olejniczak Józef 13, 183
 Olszewski Michał 83, 85, 183
 Opacki Ireneusz 25, 183
 Orska Joanna 167, 183
 Orski Mieczysław 34, 183
 Orwid Maria 88
 Ossowska Danuta 14, 178
 Oster Moshe 88

P

Paisner Daniel 21
 Palazzi Fernando 48, 56
 Panas Władysław 7, 12, 175, 183
 Papieska Agnieszka 68, 185
 Pasterska Jolanta 33, 179
 Pasterski Janusz 13, 33, 180, 182
 Paźniewski Włodzimierz 12
 Perechodnik Calek 13
 Piątkowska Anna 13, 124, 186
 Piątkowska Renata 13
 Pietrzak Ryszard 23, 183
 Piróg Michał 16
 Piwkowska Anna 67, 183
 Polański Roman 97
 Popiołek Ewa 8, 182
 Praszyński Roman 8, 183
 Przedborska-Tuszyńska Halina
 67–86

Przedborski Samuel (Szymon) 74,
78, 86
Przybyła Jakub 169, 183

R

Reszke Robert 73, 179
Rewaj Joanna 8, 183
Ricoeur Paul 81, 183
Rittner Carol 167, 179
Ritz German 25, 183
Rogowicz Monika 15, 188
Rökk Marika 101
Rosenberg Alan 26, 182
Rosenfeld Alvin H. 25, 164, 175,
183
Roth John K. 67, 179
Rottenberg Anda 160
Rudniańska Joanna 13
Rudnicki Adolf 12, 22, 184
Rymkiewicz Jarosław Marek 13,
22, 23
Rzepka-Borys Dominika 108, 120,
188
Rzonca Agnieszka 61, 184

S

Sabor Agnieszka 139, 141, 142, 152,
162, 184
Sadkowski Waclaw 139, 152, 184
Sandauer Artur 12
Schulz Bruno 12, 69
Sendlerowa Irena 18
Sidi Ela 15, 188
Sierocińska Renata 136, 140, 184
Sikora Adam 13
Sikorska Liliana 9, 181
Singer Isaac Bashevis 68
Sontag Susan 85, 161, 171, 172, 184
Sowa Izabela 10

Spielberg Steven 91
Stalin Józef 122, 129, 144
Stauber Maria 144, 147, 181
Stecko Samanta 89, 90, 94, 97, 184
Stöcker-Sobelman Joanna 20, 167,
173, 184
Szac-Wajnkranc Noemi 27
Szacki Jakub 26, 182
Szczepan Aleksandra 12, 29, 184
Szczygielski Marcin 13
Szelestowska Maria 27
Szelińska Józefina 69
Szewc Piotr 13
Szewczyk Aleksandra 83, 184
Szkardnik Katarzyna 47, 54, 184
Szmidt Leokadia 27
Sznajderman Monika 88
Szwaja Monika 10
Szwedowicz Agata 104, 184
Szymański Michał 62, 184
Szymański Wojciech 160, 184

Ś

Śliwiński Piotr 167, 179
Śnieg-Czaplewska Liliana 69, 186
Święch Jerzy 7, 183

T

Tabaszewska Justyna 82, 184
Tec Nechama 27, 88
Terlikowski Tomasz 15, 188
Tippner Anja 171, 174, 184
Tokarska-Bakir Joanna 43, 184
Tramer Maciej 105, 170, 181, 184
Tulli Magdalena 20, 21, 26, 27,
33–65, 67, 79, 87, 90, 92, 95, 98,
112, 124, 126, 134, 147, 158, 159,
164, 167, 170, 173, 177, 183, 186, 187,
188

Tulli Renata 33–65
Tuńska Wiktoria 54, 188
Tuszyńska Agata 20, 21, 26, 27, 28,
67–86, 87, 90, 92, 124, 134, 137, 146,
148, 164, 170, 173, 177, 182, 183, 184,
185, 186
Tuszyński Bogdan 75–79, 83
Tworus Radosław 119, 185
Tych Feliks 11, 185

U

Ubertowska Aleksandra 20, 22,
24, 26, 27, 45, 51, 185

V

Vice Sue 7, 185
Vogel Debora 12

W

Weil Simone 23
White Hayden 165, 185
Widera-Wysoczańska Agnieszka
29, 185
Wiegandt Ewa 49, 185
Wierzejska Jagoda 59, 183
Wiesel Elie 22
Wieviorka Annette 164, 185
Wilczyński Marek 165, 185
Winnicka Ewa 136, 180
Witkowski Michał 134, 185

Wodecka Dorota 38, 62, 65, 188
Wojdowski Bogdan 22, 87
Wojewódzki Kuba 16
Wójtowicz Agnieszka 53, 55, 188
Wroniszewski Józef Kazimierz 12
Wróblewski Maciej 8, 186
Wyszyńska Grażyna 117, 188

Y

Yerushalmi Yosef Hayim 51

Z

Zaremba Łukasz 85, 184
Zawadzka Anna 14, 187
Zawadzka Halina 27
Zeidler-Janiszewska Anna 12, 180,
182
Zieniewicz Andrzej 8, 35, 185
Ziębińska-Witek Anna 7, 16, 28,
37, 164, 181, 185
Ziętek-Maciejczyk Ewa 8, 182
Zimmerer Katarzyna 87, 94, 177,
186
Zwoleńska Barbara 8, 186
Zwoliński Mariusz 82, 180
Zynger Marlena 68, 183

Ż

Żurek Jerzy 68, 182
Żyndul Jolanta 94, 103, 186

Natalia Żórawska

Legacy of (non-)Memory Holocaust Experiences of the Second Generation Women Writers

Summary

The aim of this monograph is to depict the Holocaust motif in women's autobiographical prose after 2000. As the author of the book shows, for the last few years more and more female writers of the Second Generation after the Holocaust have been writing down their traumatic experiences caused by their – socially stigmatised – Jewish descent. In the first chapter, the author describes in general the notion of women's Holocaust prose; she stresses that the Shoah is a culturally tabooed issue and, similarly to the prose written by women, is often ignored or negatively valorised. In the subsequent chapters, the author provides the examples of autobiographical books by Ewa Kuryluk, Agata Tuszyńska, Roma Ligocka, and Magdalena Tulli, which testify to the strengthened position of women's autobiographical prose within the literature of the Shoah.

While interpreting literary pieces, the author focuses primarily on the aspects of memory, forgetting, and postmemory, which are the foundations for Tulli's short stories, Tuszyńska's saga, and Ligocka's novels. The reflections presented are grounded upon the motif of trauma of the first generation – represented by the writers' mothers – and that of wounds of the second generation, which is the generation that has inherited the past tragedies from its relatives. The aim of this work is to show the relations between that which is bygone, and the present and future, as well as to make one sensitive to the individual experience of the writers in reference to the whole Jewish community. The chosen research perspective makes it possible to compare the analysed pieces along with emphasising their similarities and differences, and to stress that which is particularly popular in Holocaust narrations. *Legacy of (non-)Memory. Holocaust Experiences of the Second Generation Women*

Writers is a voice in a discussion on the Shoah and adds to constantly extending reflections on trauma studies in Poland. A detailed analysis of the abovementioned pieces of women's prose is supported with historical, sociological, and psychological contexts, but also fragments of interviews, providing a sui generis commentary on the discussed issues. The monograph is an attempt at outlining women's Holocaust prose in reference to Polish-Jewish literature and at drawing attention to the characteristics of this issue.

Natalia Żórawska

Le patrimoine : entre mémoire et oubli

Les expériences d'Holocauste des écrivaines de la seconde génération

Résumé

L'objectif de la présente monographie est de présenter le motif de la Shoah dans la prose autobiographique féminine après l'an 2000. L'auteure du livre démontre que les écrivaines de la seconde génération de l'après-Holocauste décrivant leurs expériences traumatiques – dont la cause réside dans l'origine juive socialement stigmatisée – sont dans les dernières années de plus en plus nombreuses. Dans le premier chapitre, l'auteure présente de manière générale la question de la prose féminine et celle relative à l'Holocauste. En plus, elle y souligne que la problématique portant sur la Shoah est l'un des éléments du tabou culturel et – pareillement à la prose écrite par les femmes – est souvent négligée ou valorisée négativement. Dans les chapitres suivants sont rapportés les exemples des livres autobiographiques d'Ewa Kuryluk, Agata Tuszyńska, Roma Ligocka ou encore ceux de Magdalena Tulli qui témoignent d'une consolidation de plus en plus forte de la prose autobiographique féminine dans le cadre de la littérature de la Shoah.

En interprétant les textes littéraires, l'auteure se concentre avant tout sur les aspects de la mémoire, de l'oubli et de la postmémoire qui sont l'un des éléments constitutifs essentiels des récits de Tulli, de la saga de Tuszyńska ou des romans de Ligocka. À la base des réflexions se situe le motif de traumatisme de la première génération qui est représentée par les mères des écrivaines, ainsi que le motif de rancunes de la seconde génération héritant les tragédies passées de ses proches. L'objectif du travail consiste à démontrer les rapports entre le passé, le présent et l'avenir, à sensibiliser aux expériences individuelles des prosatrices présentées sur la toile de fond de toute la communauté juive. La perspective de recherches que l'on a adoptée permet de comparer les ouvrages analysés tout en mettant en relief leurs ressemblances et différences, ainsi

que d'accentuer ce qui est particulièrement populaire dans les textes portant sur l'Holocauste. *Le patrimoine : entre mémoire et oubli. Les expériences d'Holocauste des écrivaines de la seconde génération* est une voix dans la discussion sur la Shoah et complète les réflexions sur trauma studies qui continuent à s'élargir en Pologne. L'analyse détaillée des ouvrages des prosatrices est complétée de contextes historiques, sociologico-psychologiques et de fragments d'interviews, ce qui constitue un commentaire singulier à la thématique examinée. La monographie tente de présenter la prose féminine traitant de l'Holocauste sur la toile de fond de la littérature polonaise juive et d'attirer l'attention sur les traits caractéristiques de cette problématique.

Redakcja
Agnieszka Plutecka

Projekt okładki
Anna Krasnodębska-Okręglicka

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Marzena Marczyk

Łamanie
Marek Zagniński

Copyright © 2018 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-3370-0

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3371-7

(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,5. Ark. wyd. 11,5. Papier
offset. kl. III, 90 g   Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Natalia Żórawska – doktorantka w Zakładzie Krytyki i Literatury Ponowoczesnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, absolwentka filologii polskiej UŚ. Autorka kilkunastu szkiców i recenzji naukowych publikowanych w tomach zbiorowych oraz na łamach czasopism (m.in. w: „Postscriptum Polonistycznym”, „Tematach i Kontekstach”, „Czytaniu Literatury. Łódzkich Studiach Literaturoznawczych”, „artPAPIERZE”). Uczestniczka projektów naukowych. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na literaturze polskiej XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem prozy kobiecej oraz problematyki II wojny światowej i (post)traumy.

ISSN 0208-6336

Cena 20 zł (+ VAT)

ISBN 978-83-226-3371-7

9 788322 633717

Więcej o książce

